

Sprehodi po knjižnem trgu

Maja Murnik

Milan Dekleva: Zaplešiva, Dante.

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2020.

Tudi v svojem najnovejšem romanu – kot recimo že v *Zmagoslavju podgan* ali v *Telesu iz črk* – Milan Dekleva literarizira življenje resnične osebe. Če sta bila v omenjenih romanih to Slavko Grum in Alma M. Karlin, gre tokrat za v našem kulturnem prostoru manj poznano Marto Becket (1924–2017), ameriško balerino, plesalko, igralko, slikarko in glasbenico, pravo *Gesamtkunstwerk* umetnico, ki je v hipijevskih šestdesetih letih prejšnjega stoletja zapustila newyorški Broadway in se z možem preselila na konec sveta, v Dolino smrti. Tam je v majhnem, zakotnem kraju opuščeno poslopje propadle rudarske družbe spremenila v Operno hišo Amargosa. Stene dvorane je poslikala z barvitimi domišljjskimi podobami, pa tudi s podobami občinstva, ki ga je bilo v odročnem kraju pogosto zelo malo. V tem “svetišču umetnosti” je leto za letom do pozne starosti ustvarjala nekakšno gledališče enega in se v siloviti zavezanosti umetnosti ter ustvarjanju predajala plesu, glasbi in slikanju.

Roman je zasnovan kot prvoosebna pripoved ostarele Marte, ki čaka na slavnostno predstavo v počastitev svoje devetdesetletnice in se pri tem v izsekih spominja svojega življenja – od začaranosti s plesom (in gledališčem) v zgodnjem otroštvu, težkih družinskih in socialnih razmer, revščine in negotovega preživljanja z nastopanjem na newyorškem Broadwayju (danes bi to imenovali prekarno delo), zapletenega ljubezenskega

življenja, pa vse do odločitve za poroko in odhoda v Death Valley Junction na robu Doline smrti. Preteklost se v romanu preliva v sedanost, minulo in sedanje se dopolnjujeta ter na koncu dopolnita z jubilejno predstavo in dogodki ob njej.

Med čakanjem na slavnostni večer (ki je bolj vdano čakanje kot pričakanje) protagonistka blago obračuna s svojim življenjem. Kmalu jo bo objel Dantejev pogled, kot pravi, in ozira se nazaj po svojem življenju. Slavnostni večer pričakovano in nepričakovano poravnava dolgove iz preteklosti, pri naša pomiritve ali vsaj sprijaznjenje s preteklostjo, kakršna je že bila. Pred Dantejevim pogledom, pred obličjem smrti, se tudi obžalovanje in grenkoba nekako stopita ter razblinita v prah pod neusmiljenim, žgočim soncem.

Na rizomatičen način, kot tkanje, skuša Dekleva preplesti teme minevanja, izginjanja, nezadržnega polzenja časa s tematiko plesne in gledališke umetnosti ter njune inherentne minljivosti, vse skupaj pa postavlja pred veličastne kulise mogočne Doline smrti. Plesati na zrnih peska, brez prave oporne točke loviti ravnotežje nad breznom – takšna je v romanu podoba tako Martinega ustvarjanja kot njenega življenja, a tudi umetnosti nasploh. Njena silovita, neuničljiva želja po ustvarjanju preseže osebne stiske, nihanja razpoloženja in obup; tisto je, kar jo dejansko žene naprej; ustvarjanje ji vrača izgubljeno enovitost, zdravi njeno izvorno razrvanost, raztreščenost. Umetnost je zdravilo in tolažnica hkrati: telo zmore skozi ples urediti in pospraviti razmetano dušo. Odreši jo muk in razočaranj v osebnem življenju, kljub težavam s preživetjem mu podeli smisel. Telo je nosilec spomina, kajti ponovitve gibov se eksistencialno zapišejo vanj. Še dlje, ples je utelešenje časa, ni “niti zastoj niti gibanje”, je “mirna točka krožečega sveta”, kot verze iz Eliotove *Puste dežele* Dekleva polaga v Martina usta. Glasba, slikanje, ples in pantomima so nebesedne, alogične umetnosti, umetnosti zunaj logosa; njihova struktura sledi drugim zakonitostim, drugačnemu ritmu, preskokom, pospeševanju in pojemanju.

Čas, minevanje, proces so teme, s katerimi so se neoavantgarde v šestdesetih in sedemdesetih letih, katerih sopotnica je bila Marta, načrtno ukvarjale, s tem ko so razumele umetniško delo kot proces, in ne več kot dokončani, zaključeni artefakt. Martino življenje se nam kaže tudi v skladu z imperativom neoavantgard, ki so izenačevale umetnost in življenje (kot se je glasila znana sintagma Allana Kaprowa, očeta hepeninga). Življenje samo je postalo umetnost, in tudi v Deklevovem romanu imamo opraviti z odmevom ideje o njenem zlitju: avtor skuša pokazati, kako se način umetničnega delovanja prepleta z njenim življenjem, kako med njima ne moremo potegniti prave ločnice.

Antonionijev kulturni film *Kota Zabriskie*, Dolina smrti, Eliotova *Pusta dežela* – to je nekaj povezanih referenčnih točk, ki jih Dekleva nasuje v roman, da bi tudi z njihovo pomočjo zarisal duhovni zemljevid svojega romana in Martine usode. Narava in umetnost si podajata roke – a zdi se, da narava v romanu ne govori sama zase, temveč vanjo šele človek s svojo ustvarjalnostjo polaga smisel. Sama na sebi je goltajoča, do popolnosti odsotna in samozadostna (Dolina smrti – “praznovanje odsotnosti”, jo imenuje Dekleva), velikanska, nema žival, ki utripa v svojem ritmu, “poptopljena v komatozni sen”, in katere gromozansko, drhtečo negibnost Ray, Martin prijatelj umetnik, zaklinja in vanjo meče verze iz Eliotove *Puste dežele* – v nevihti, ki vse odplakne, očisti in prerodi. Ray recitira na Dantejevem pogledu, kot se imenuje vzpetina nad Dolino smrti, ki ponuja razgled na pokrajino, spominjajočo na prizore iz *Pekla*. Marta ob tem doživi nekakšno razodetje, občutje presežnega, dotik mistične skrivnosti sveta, ki vznikne ob soočenju s praznino, ob njenem pesniškem zaklinjanju.

V svojem najnovejšem romanu Dekleva prepleta teme minevanja, umetnosti in narave, prikazati želi tudi vpetost umetnice v tedanje družbene in kulturne okoliščine, orisati duha šestdesetih in njihovo ustvarjalno drhtenje. Roman je prežet z nostalgijo po minulih časih, s spraševanjem o prisotnosti in odsotnosti. To je pravzaprav razumljivo, saj se glavna junakinja ob iztekajočem se življenju ozira v preteklost. A zdi se, da so intence romana zastavljene precej bolj ambiciozno, kot pa pokaže njihova realizacija. Življenje Marte Becket, “kraljice na robu sveta”, se zdi sugestivno že samo po sebi, njena resnična “zgodba” pa je morda v nekem smislu prevelika, preobložena za fikcijo. Čeprav je avtor spreten pri načrtanju nekaterih potez (na primer pri prikazu toksičnih družinskih odnosov ali zapletenih ljubezenskih razmerij), se drugih loteva dosti manj posrečeno, celo premalo subtilno. Eno šibkih mest romana je recimo tematizacija Narave: zdi se, da bi avtor rad puščavo Doline smrti prikazal kot veličastni, celo transcendentni rob sveta, da bi rad poudaril njeno sublimnost, vendar ti deli romana nekako ne zaživijo, ostajajo papirnati, nedoživeti. Precej shematičnosti in nedorečenosti veje tudi iz prikazov Martinega zapletenega odnosa do lastnega telesa. Tudi kopica kulturnih referenc na šestdeseta leta v kombinaciji z njihovo (splošno sprejeto) interpretacijo in umestitvijo ne prispeva prav veliko. Tako se zdi roman *Zaplešiva, Dante* (pre)ambiciozen v svoji zastavitvi in v širini tem, ki jih skuša zajeti, a je preveč racionalen in premalo doživet ter prodoren v njihovi izvedbi.